

Gulnora RIZAYEVA,
 “Alfraganus universiteti” p.f.f.d (PhD), dotsent
 E-mail: <https://orcid.org/0009-0006-1387-8017>
 Tel: +998 99 025 70 70

Turon universiteti professori U.Yozieva taqrizi asosida

FORMATION OF MANAGEMENT CULTURE IN DEVELOPING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS

Annotation

The article discusses the formation of management culture in the development of professional competence of future educators.

Key words: Preschool education, competence, management culture, pedagogical activity, integration.

ФОРМИРОВАНИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В РАЗВИТИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Аннотация

В статье рассматривается формирование культуры управления в развитии профессиональной компетентности будущих педагогов.

Ключевые слова: Дошкольное образование, компетентность, культура управления, педагогическая деятельность, интеграция.

BO‘LAJAK TARBİYACHILARNI KASBIY KOMPETENTLILIGINI RIVOJLANTIRISHDA BOSHQARUV MADANIYATINI SHAKILLANISHI

Annotsatsiya

Maqolada bo‘lajak tarbiyachilarni kasbiy kompetentliligini rivojlantirishda boshqaruv madaniyatini shakllantirilishi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Maktabgacha ta‘lim, kompetentlik, boshqaruv madaniyatini, pedagogik faoliyat, integratsiya.

Kirish. Respublikamizda so‘nggi yillarda oliy ta‘lim sifatini oshirish, bo‘lajak tarbiyachilarning kasbiy kompetentliligini rivojlantirish, o‘qitish samaradorligini oshirishning didaktik tizimini takomillashtirish ta‘limning har bir bosqichining maqsadlarini aniq belgilash, bilimlarni o‘zlashtirishning pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqishning me‘yoriy asoslari yaratilmoqda. “Yoshlar uchun ochiq va sifatli ta‘limni ta‘minlash, ta‘limning barcha bosqichlarida yoshlarning mukammal ta‘lim olishini ta‘minlash” ustuvor vazifalar etib belgilangan.

Zamonaviy oliy ta‘limning asosiy vazifalaridan biri kadrlar tayyorlash jarayonida shaxsning intellektual, madaniy va axloqiy rivojlanishiga bo‘lgan ehtiyojlarini qondirish, shuningdek, mutaxassislarda umumiy va kasbiy madaniyatni shakllantirishdan iboratdir. Bu muammolarni hal etishda ma‘lum bir darajada bo‘lajak tarbiyachining boshqaruv madaniyatini universitetda kasbiy tayyorgarlik sharoitida shakllantirish yordam beradi. Ta‘lim tizimi pedagogik jarayon doirasida amalga oshiriladi, bu tarbiyachi mutaxassislarning rivojlanish va tarbiyaviy muammolarni hal qilishga qaratilgan ijtimoiy tashkil etilgan, maqsadli o‘zaro ta‘sir sifatida belgilanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 9 sentabrdagi “Maktabgacha ta‘lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” PQ-3261-sonli qarorida bolalarni tarbiyalash va har tomonlama rivojlantirish masalalarini professional darajada hal etishga qodir bo‘lgan maktabgacha ta‘lim tashkilotlari pedagog-tarbiyachilarini tayyorlash vazifasi belgilangan[1].

Zamonaviy sharoitda pedagogik jarayonning dasturlari, usullari, vositalari va shakllarini tanlash imkoniyati, bir tomondan, maktabgacha ta‘lim mutaxassisining ijodiy o‘zini o‘zi anglashi uchun yo‘l ochsa, boshqa tomondan, alohida talablarni qo‘yadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Tadqiqotlar tahlilining ko‘rsatishicha, kasbiy tayyorgarlik bo‘lajak tarbiyachini obyektiv holatdan subyektivga, ya‘ni faol kasbiy o‘z-o‘zini tarbiyalash holatiga o‘tkazish yo‘nalishida qurilishi kerak. Shu bilan birga subyektiv holatning shakllanishi pedagogik kasb va pedagogik faoliyatning o‘z-o‘zini qadrililigiga ishonchning yuzaga kelishidir. Ularga motivatsion-qadriyatli munosabat kasbiy o‘z-o‘zini takomillashtirishning jihati va motivi hisoblanadi. Shuning uchun voqelikni to‘g‘ri aks yettiruvchi shakllangan pedagogik ong va pedagogning dialektik tafakkur uslubi uning munosabatga tayyorgarligini ifodalaydi[4,5].

Z.S.Teshabayevaning fikricha, Bo‘lajak tarbiyachi-pedagoglarda kasbiy motivatsiya shakllanishi natijasida kasbiy kompetensiya ham rivojlanadi. Ular o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni ta‘minlash uchun oliy ta‘lim jarayonida bo‘lajak tarbiyachida o‘z faoliyatini muvaffaqiyatli bo‘lishiga yuqori darajada ishonch motivatsiyasini oshirish lozim. Kasbiy tayyorgarlik bevosita faoliyatni tashkil etishning obyektiv va subyektiv, ijodiy-individual komponentlari bilan tavsiflanadi.

- bo‘lajak tarbiyachilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash uchun oliy ta‘lim jarayonida ta‘limning innovatsion texnologiyalarini tatbiq etish;

- ijtimoiy javobgarlikni yuksak darajada his yetish;

- hissiyotlarini boshqara olish ko‘nikma va malakalarni rivojlantirish;

- jamiyatdagi o‘zgarishlarga tez moslasha olish;

- kelajakda turli xil kutilmagan vaziyatlarga tayyor turish;

- turli xil tafakkur shakllari va ijodiy qobiliyatlarni faollashtirish;

- kasbdoshlari, ota-onalar bilan hamkorlik qilish qobiliyatini rivojlantirish maqsadga muvofiqdir[3].

Tahlil va natijalar (Analysis and results). Kasbiy faoliyat tarbiyachining rivojlanishiga ta‘sir qiladi, uning shaxsiy va kasbiy jihatdan muhim fazilatlariga bir qator maxsus talablarni qo‘yadi, shuning uchun biz maktabgacha ta‘lim tashkilotida boshqaruv faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlarini ta‘kidlaymiz:

- tarbiyachilar - tarbiyalanuvchilar, pedagogik xodimlar, ota onalar bilan o‘zaro aloqada bo‘ladi;

- maktabgacha ta‘lim tashkiloti rahbari – tarbiyachilar bilan ishlash funksiyalarini amalga oshiradi;

- tashkilot ishining asosiy ko'rsatkichini baholaydi.

Dunyoqarash shaxsning boshqaruv madaniyatining ijtimoiy yo'nalishini belgilaydi. Ko'nikma va malakalar mutaxassisning fan-amaliy va nazariy boshqaruv tajribasining kengligini belgilaydi.

Boshqaruv kompetensiyalar tarkibiga xulq-atvor indikatorlari sifatida har bir kompetensiyaning asosiy unsurlari ajratib ko'rsatilgan, turdosh kompetensiyalar esa klasterlarga birlashtirilgan. Har bir kompetensiya bu turdosh xulq-atvor indikatorlari bo'lib, ular kompetensiyaning mohiyatidan kelib chiqqan holda bir yoki bir nechta bloklarga birlashadi. Xulq-atvor indikatorlari – bu kompetensiyalarning xodimlarga baho berishda qo'llaniladigan o'lchovlar, ya'ni individda mavjud bo'lgan va unda kuzatiladigan kompetensiyani hamda axborotning yetarlicha hajmini o'z ichiga oladi[6].

Tarbiyachilarning kasbiy mahorati pedagogik tayyorgarlikning predmeti hisoblanadi. Asosiy e'tibor kasbiy fan bilimlarini shakllantirishga qaratiladi.

Nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotida studiyalar, seksiyalar, to'garaklar va boshqalarni yaratish, bolalar va ularning ota-onalari shaxsiy qiziqishlarini qondirish, har bir bolaning moyilligi va imtiyozlarini hisobga olgan holda pedagogik jarayonni yanada tabaqalashtirilgan va moslashuvchan qilish imkonini beradi.

Maktabgacha ta'lim sifatini oshirish pedagogik kadrlarning kasbiy saviyasi bilan bevosita mutanosibdir. Biroq hozirda malakali bilimli mutaxassislar yetishmaydi. Maktabgacha ta'lim tizimida kadrlarni ijtimoiy himoya qilish bo'yicha jiddiy chora-tadbirlar ko'rilmagani davlat maktabgacha ta'lim tashkilotlaridan malakali mutaxassislarining faoliyatning boshqa sohaslariga ketishiga olib keldi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, boshqa sohasidagi professional mutaxassislar maktabgacha yoshdagi bolalarning o'ziga xos xususiyatlarini, ularning yoshi va psixologik imkoniyatlarini bilishmaydi, maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qitish metodikasini bilishmaydi. Bunday holda, rahbar ishni barcha bolalarning rivojlanishiga hissa qo'shishi uchun tashkil qilishi kerak.

Zamonaviy ta'lim tizimida jiddiy o'zgarishlar talab etiladi. Bugungi kunda tarbiyachilarga qo'yiladigan talablar faqat ish tajribasi va ta'lim diplomining mavjudligi ko'rsatkichiga asoslanishi mumkin emas. Maktabgacha ta'lim fakultetlarida ixtisoslashtirish g'oyasi dolzarb bo'lib, u maktabgacha ta'lim tashkilotlari bolalari uchun ham asosiy, ham qo'shimcha xizmatlar ko'rsatishga qodir bo'lgan mutaxassislarni tayyorlaydi. Shu munosabat bilan bugungi kunda maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbariga, uning kasbiy malakasi, boshqaruv madaniyati, tashkilotchilik qobiliyatiga katta talablar qo'yilmoqda.

Xulosa va takliflar. Ta'limdagi integratsiya samaradorlikni oshiruvchi omil bo'lib, integratsion jarayonlar amaliy ahamiyatga ega. Ta'lim tashkilotlari sifatini ta'minlashga uslubiy, ilmiy, moddiy va moliyaviy, texnologik, axborotni hamda sifatli ta'lim oluvchini ta'minlashga barcha resurslarni jalb qilish zarurati aynan amalga oshiriladi. Ta'lim kontekstida yesa, ta'lim turlari o'rtasidagi integratsiya oliy ta'lim tashkiloti professor-o'qituvchilari, tadqiqotchi-amaliyotchilari, talabalarini, magistrilarini umumta'lim maktablariga va maktabgacha ta'lim tashkilotlariga birlashtirilgan holda, fanlarni o'qitish sifatini oshirishga qaratilgan innovatsion modellarni tashkil etishda namoyon bo'ladi. Integratsiya jarayonida ta'lim samaradorligini oshirishning didaktik imkoniyatlari etiborga olinadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim jarayoni ishtirokchilarining kompetensiyalarini rivojlantirish klaster yondashuvi asosida bir mintaqaviy hududda joylashgan oliy va umumiy o'rta ta'lim, maktabgacha ta'lim tashkilotlari hamkorligida samarali tus oladi. Uning faoliyati subektlarning uzaro birgalikda loyihalashtirilgan, huquqiy asoslar bilan ta'minlangan dastur va loyihalarini ishlab chiqish hamda tatbiq qilish bilan amalga oshiriladi. Iste'molchi talablariga javob beradigan mutaxassis faqatgina oliy o'quv yurtida muayyan bir yo'nalishdagi kompetensiyalarni egallashi bilan ta'minlanmaydi, bu bo'lajak mutaxassisni tayyorlashning dastlabki bo'g'inlarida individuallashtirish, ixtisoslashtirilgan ta'limda o'z aksini topishi lozim. Oliy va maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'rtasidagi klaster tuzilmasini tashkil qilish bu maqsadni amalga oshirishda samarali tendensiya hisoblanadi. Demak, ta'lim tizimida klasterni qo'llashning nazariy va amaliy asoslarini tahlil qilish orqali mintaqaning ta'lim sifati menejmenti, ta'lim mazmuni va tarkibining asosiy xususiyatlarini har tomonlama yangilash va rivojlantirishni amalga oshirish imkoniyati yaratiladi[2].

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 9 sentyabrda «Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida» gi PQ-3261-sonli qarori
2. Abduvaliyev A.I. Ta'lim muassasalarida klaster modelini amalga oshirishning shart-sharoitlari. Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari 2021/ 5 – SON. 135-139-b.
3. Teshabayeva Z.S. Bo'lajak tarbiyachi-pedagoglarda kasbiy motivasiyani shakllantirish komponentlari. "Ekonomika i sositium" №9(88). 2021 www.iupr.ru.
4. Кугукина Л.П. Профессионально-педагогическое самовоспитание // Дошкольное воспитание - 1996 - № 4. - с. 86 - 88.
5. Гусева Н.И. Управление процессом развития системы дошкольных образовательных учреждений (1984-1996 гг.): Дис...канд. пед. наук. - М., 1998. -163 с.
6. Симонов В.П. Педагогический менеджмент: 50 НОУ-ХАУ в области управления образовательным процессом: Учеб. пособие для руководителей. - М.: Рос. пед. агентство, 1997. -264 с.
7. Прахова К.Е. Педагогическая практика в процессе формирования у студентов профессиональных педагогических умений старшего воспитателя ДО: Автореф. дис... канд. пед. наук. - М., 1985. -16 с.
8. Ядзшко В.И. Совершенствование профессиональной подготовки специалиста дошкольного воспитания: Метод.рекомендации для ст-тов. - М.: Просвещение, 1986. -28 с.
9. Лысова В.Л. Подготовка студентов факультета дошкольного воспитания к осуществлению индивидуального контакта к детям в процессе образовательной работы в детском саду: Дис... канд. пед. наук.-М., 1993.-205 с.
10. Хозяинов Г.И. Педагогическое мастерство преподавателя: Метод, пособие для учителя. - М.: Высш. шк., 1988. - 168 с.
11. Pulatova N.R. Talabalar innovatsion boshqaruv kompetentligini rivojlantirishning pedagogik jihatlari. Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (Phd) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. Toshkent – 2023. 145 b.
12. G.B.Rizayeva. Bo'lajak tarbiyachilarning boshqaruv madaniyatini rivojlantirish mazmuni va mohiyati. Nizomiy nomidagi TDPU Ilmiy axborotlari. 2023-yil. 4-son.341-347-b.
13. G.B.Rizayeva. "Klasterli yondashuv asosida Oliy ta'lim muassasalari va Maktabgacha ta'lim tashkilotlari hamkorligini takomillashtirish". Mug'allim hem uzliksiz bilimlendirio' (Ilmiy-metodikaliq jurnal. ISSN 2181-7138. № 6/5 -2022 (13.00 №20)116-120 b.

14. G.B.Rizayeva. Boʻlajak tarbiyachilarning boshqaruv madaniyatini rivojlantirishning pedagogik jihatlari. Nizomiy nomidagi TDPU Ilmiy axborotlari. 2023-yil. 6-son. (13.00 00 №32)5-11 b.